

СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.7: 305

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.1.24>**Мороз Світлана Анатоліївна**

докторка наук з державного управління, старша дослідниця,
провідна наукова співробітниця науково–методичного відділу
забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти

Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний університет»
вул. Полтавський шлях, 192, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-2696-1278

Мороз Володимир Михайлович

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри соціології і публічного управління

Національного технічного університету
«Харківський політехнічний університет»
вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-0796-5035

Шанідзе Олександр Дмитрович

аспірант кафедри соціології і публічного управління
Національного технічного університету

«Харківський політехнічний університет»
вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-0484-6746

**КАТЕГОРІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ДЕФІНІЦІЇ «ГЕНДЕР»:
ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ**

Актуальність проблеми. Бурхливість сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій у світі обумовило не лише зміну парадигми світоглядних концептів щодо гендерної проблематики, а й необхідність поступового перегляду усталених за своїм змістом соціально-наукових конструктів та категорій. Такий перегляд неможливо уявити без уточнення категоріального змісту базових по відношенню до гендерної проблематики дефініцій.

Мета статті – уточнити категоріальний зміст дефініції «гендер» відповідно до викликів сучасних суспільно-політичних трансформацій та сформулювати авторське тлумачення відповідної категорії.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження були використані такі методи наукового пізнання: монографічний метод та метод узагальнення – для з'ясування змісту феномену гендеру та актуалізації його основних детермінант; аксіоматичний метод – для вибору тих з тлумачень гендеру, які можуть бути відібрані для подальшого аналізу; метод аналізу – для з'ясування квінтесенції змісту відібраних для аналізу тлумачень гендеру; метод формалізації та метод синтезу – для концептуалізації узагальнень щодо гендерної проблематики, а також для формулювання авторського визначення дефініції «гендер».

Результати дослідження. За результатами аналізу найбільш поширених у науковій літературі підходів до тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер» були визначені групи

конструктів які визначають його квінтесенцію. За результатами узагальнення змісту цих конструктів нами було сформульоване авторське тлумачення дефініції «гендер», а саме – гендер є штучно синтезованим суспільством концептом (феноменом, конструктом), який за вектором своєї актуалізації фокусується на розподілі соціальних ролей, статусів, культурних знаків тощо людини відповідно до усталених світоглядних конструктів щодо віднесення тих чи інших проявів самоусвідомлення (самоідентифікації) відповідно до характеристик фемінності та маскулінності. Було з'ясовано, що гендер може розглядатись одночасно, як на рівні продукту, так й у якості джерела глобалізаційних перетворень у світі. Така дуалістичність гендеру створює передумови для його розгляду на рівні підґрунтя, з одного боку, для розуміння цивілізаційних перетворень які відбуваються в суспільстві (проведення гендерного аналізу подій, явищ, станів тощо задля розуміння причин та змісту суспільних трансформацій), а з іншого – для пошуку механізмів забезпечення суспільного розвитку (забезпечення таких умов розвитку суспільства, за яких соціальні ролі підсилюють одна одну, тобто не просто не є антагоністичними, а є складовими гармонічно утвореної єдності).

Ключові слова: гендер; гендерна ідентичність, соціалізація, соціальні інститути та процеси, соціальні норми та традиції, соціальний конструкт, система цінностей, чоловіча та жіноча моделі поведінки, фемінність та маскулінність, контекст розвитку.

Вступ. Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Гендерна проблематика, попри свою кількохсот річну традицію дослідження (нагадаємо, що питання гендеру набули своєї актуалізації ще у межах патріархатної метафізики, тут ми апелюємо до логіки бінарних опозицій, та остаточно оформились в цілком самостійну світоглядну доктрину патріархальних традицій розбудови західноєвропейської цивілізації [1, с. 54]) не лише продовжує перебувати у межах фокусу наукової уваги, а й зазнає нового поштовху до свого подальшого розвитку. Однією з детермінант, яка достатньо відчутно вплинула на підвищення рівня актуалізації гендерної проблематики, є сучасний політичний дискурс щодо визнання лише природньо-біологічного підходу до ідентифікації статі людини та скасування гендеру, у широкому сенсі розуміння цього феномену, як такого. Наприклад, нещодавно обраний Президент США Д. Трамп, підписав декілька указів, норми яких обмежують дію програм різноманіття, рівності та інклюзії у військових структурах. Відповідно до введених у дію Указів, в армії США відтепер не буде прийматися до уваги будь-яке самовираження гендерної ідентичності людиною, яке не збігається з її статтю за народженням. Іншими словами, відповідно до нових стандартів в американській армії офіційно визнаються лише дві біологічні статі, а саме – чоловіча та жіноча. Слід зауважити що вище згадана практика так званого скасування гендеру (відмова від визнання гендеру за межами статевобіологічного підходу) не є поодиноким та все далі частіше набуває свого розповсюдження за межами США. Наприклад, Прем'єр-міністр Словаччини Р. Фіцо запропонував на конституційному рівні закріпити «незмінну та недоторкану» норму щодо існування лише чоловічої та жіночої статі. Безумовно, вище наведені приклади більше тяжіють до проблематики природньо-біологічного підходу до визначення статі, але саме цей підхід покладається в основу актуалізації гендерної проблематики, наприклад, через закладання традицій розподілу в суспільстві соціальних ролей, статусів та культурних знаків. Отже, зміна світогляду щодо ідентифікації статі у межах природньо-біологічного підходу неминуче (автоматично) відіб'ється на проблематиці самовираження гендерної ідентичності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерна проблематика, з огляду неабияку свою значущість для забезпечення суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави, постійно перебуває у межах кола наукової уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед вчених, до кола наукової уваги яких входили ті чи інші питання гендерної проблематики, слід згадати: М. М. Білинську (розглянуто особливості забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у системі державного управління); Г. Л. Бондар (узагальнено підходи до формулювання визначень «гендер», «гендерна рівність», «гендерна дискримінація»; обґрунтовано напрями формування та реалізації гендерної політики); Л. В. Гонюкову (узагальнено теорію та практику використання механізмів забезпечення гендерної рівності);

В. А. Гошовську (визначено потенціали політики гендерного партнерства в системі розбудови та розвитку нових суспільних відносин); Т. О. Дороніну (визначено особливості структурної побудови гендерної парадигми сприйняття реальності); Л. М. Курченко (конкретизовано місце та роль гендерної проблематики у формуванні західних світоглядних традицій); Т. М. Мельник (узагальнено європейський та міжнародний досвід щодо проведення гендерної експертизи нормативно-правових актів); Е. Р. Степанову (формалізовано історичну ретроспективу формування змісту поняття «гендер», а також конкретизовано його відмінність від понять «стать» та «рід»); А. Г. Тельманова (висвітлено трансформації правового сприйняття гендерної проблеми, а також конкретизовано дисбаланси актуалізації специфіки гендерного виміру); О. В. Чуєшкову (досліджено проблематику формування та розвитку гендерної лінгвістики), а також багатьох інших дослідників. Окремі аспекти гендерної проблематики набули свого розвитку в наших попередніх публікаціях [2–5].

Неабиякий внесок у розвиток світоглядних засад гендерної проблематики було зроблено Т. І. Власовою, М. І. Воровкою, Ю. В. Галицькою, І. М. Грабовською, Ю. А. Калагіним, О. О. Кривець, Н. І. Мезенцевою, Н. Ю. Олійник, Т. М. Сукаленкою, Л. О. Шевченко та іншими вченими. Серед зарубіжних вчених слід звернути увагу на наукові доробки Ш. Беринбаум, Дж. Вільямс, Р. Гілл, С. Голомбок, М. Кімела, Р. Коннелл, Г. Корбетт, К. Мартін, П. Мартін, С. Ріджвей, Дж. Скотт, Д. Спейда, Р. Столлера, Р. Фельські та інших дослідників. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги до порушеної вище проблематики, окремі її аспекти все ще залишаються відкритим для подальших наукових пошуків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Серед питань гендерної проблематики, які з огляду на зміну вектору політичного, а відповідно й соціального дискурсу, потребують на своє вирішення (традиційно вважається, що політика, як правило, є віддзеркаленням запиту (вимог) на певні зміни від однієї або відразу декількох стратифікаційних груп суспільства), є у тому числі й ті з них, зміст яких апелює до необхідності уточнення категоріального змісту базових по відношенню до фокусу безпосередньої уваги категорій. Такою категорією щодо гендерної терміносистеми є гендер. Уточнення категоріального змісту цієї дефініції, з огляду на актуалізацію питання невідповідності існуючого гендерного світогляду сучасному дискурсу (зміна дискурсу зазвичай є результатом невідповідності наявного знання новим викликам або новим запитам), є одним з важливих наукових завдань сьогодення. Слід визнати, що остаточне вирішення цього завдання не уявляється можливим, адже будь які нові зміни обраного для дослідження предмету наукової уваги, наприклад, виявлення нових закономірностей трансформації соціальних груп, завжди потребуватимуть переосмислення тих чи інших категорій відповідного дискурсу.

Мета та завдання. *Формулювання цілей статті (постановка завдання).* З огляду на актуалізацію запиту з боку суспільства на формування нового світогляду щодо місця та ролі гендерної проблематики у межах так званої VUCA-реальності (нестабільність, невизначеність, складність та неоднозначність), а відповідно й вимоги до представників наукової спільноти щодо оновлення існуючої парадигми знань з проблематики гендеру, метою цієї статі було обрано уточнення категоріального змісту дефініції «гендер» відповідно до викликів сучасних соціальних трансформацій. Досягнення цієї мети може бути забезпечено за рахунок вирішення таких основних завдань: аналіз змісту існуючих у науковому дискурсі тлумачень гендеру; порівняння наукових підходів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення категоріального змісту дефініції «гендер»; формулювання авторських узагальнень щодо гендерної проблематики, а також уточнення змісту тлумачення гендеру відповідно до отриманих за вище наведеними різновидами наукової роботи результатів.

Методи дослідження. В основу дослідження було покладено інструментарій інформаційного (в частині прийняття до уваги можливості не «проходити» шлях формування сучасного змісту дефініції від етапу його первинної актуалізації, а відразу перейти до актуального наукового знання) та комплексного (в частині апелювання до наукових знань з різних галузей науки) підходів [6]. Відповідно до цих підходів нами були обрані для подальшого аналізу останні

з результатів досліджень категоріального змісту дефініції «гендер». Серед різноманіття доступних у межах цих підходів наукових методів ми обрали: монографічний метод та метод узагальнення (для з'ясування змісту феномену «гендер» та актуалізації його основних детермінант); аксіоматичний метод (для вибору тих з тлумачень гендеру, які можуть бути відібрані для подальшого аналізу); метод аналізу (для з'ясування квінтесенції змісту відібраних для подальшого розгляду тлумачень гендеру); метод формалізації та метод синтезу (для концептуалізації узагальнень щодо гендерної проблематики, а також для формулювання авторського визначення дефініції «гендер»).

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За результатами аналізу наукових публікацій щодо гендерної проблематики нами було відібрані для подальшого розгляду лише ті з них, у межах фокусу наукової уваги яких позиціонувало питання тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер». З огляду на неабияку кількість таких публікацій (вище ми звертали увагу на той факт, що гендерна проблематика має багатосторічну історію свого опрацювання) нами було прийнято рішення щодо зосередження уваги лише на найбільш популярних за рівнем свого цитування наукових роботах. Обмеженість обсягів цієї публікації не дозволила нам викласти весь відібраний для аналізу перелік визначень, а отже нижче будуть подані лише найбільш типові за своїм формулюванням тлумачення. Акцентуючи увагу на типовості тлумачення ми апелюємо до універсальності його змісту, а відповідно й до масштабів охоплення відповідної проблематики. Безумовно, ми погоджуємося з тим фактом, що універсальність тлумачення не свідчить про досконалість його формулювання, але разом з тим, підвищення рівня універсальності визначення дозволяє автору значно розширити рівень охоплення відповідної проблематики. З іншого боку, універсальність визначення актуалізує ризики втрати дослідником фокусу уваги (розширення масштабів охоплення проблематики може стати причиною втрати точності формулювання), що у кінцевому випадку, спричинить руйнування категоріальних меж відповідного тлумачення. Для мінімізації цього ризику нами було прийнято рішення провести аналіз категоріального змісту дефініції «гендер» через призму світоглядних концептів вітчизняної та зарубіжної наукової думки. Такий крок, на нашу думку, може мінімізувати ризики які пов'язані з відбором до аналізу лише найбільш універсальних за своїм визначенням тлумачень. Така мінімізація можлива внаслідок розмежування двох світоглядних концептів (вітчизняного та зарубіжного) та з'ясування фокусу кожного з них. Маючи для аналізу два фокуси уваги (один фокус за вітчизняною, а інший за зарубіжною парадигмами наукових знань) ми можемо розраховувати на певну мінімізацію рівня актуалізації ризику «універсальності». Два фокуси уваги, кожен з яких сформовано відповідно до результатів аналізу найбільш універсальних за своїм змістом тлумачень, але при цьому, за різними світоглядними парадигмами, дозволяє розширити коло аналізу та тим самим сприяти виявленню існуючих розбіжностей та актуалізації наявних тотожностей. Концептуалізація цих розбіжностей та тотожностей у межах одного узагальнення, наприклад визначення, може суттєво виправити недоліки згаданої вище «універсальності». Результати аналізу відібраних нами тлумачень гендеру подані у межах таблиць 1 та 2.

За результатами наведених у таблицях 1 та 2 підходів до тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер» можемо сформулювати такі основні узагальнення, а саме:

- конструкт гендера, за природою свого походження, більше тяжіє до суспільно-соціального феномену ніж до природньо-біологічного. Це пов'язано насамперед з тим, що в його основу покладено не стільки стать людини, хоча безумовно статевобіологічна характеристика людини має неабияке значення для розуміння змісту відповідного феномену, скільки ті з ролей та (або) культурних знаків, які закріплюються суспільством за тією чи іншою моделлю поведінки. Суспільство, як один з суб'єктів формування гендерної ідентичності людини, закріплює різні ролі, норми та обов'язки для представників чоловічої та жіночої статі;

- конструкт гендера передбачає розподіл людей за їх ролями та символічними конструктами, що у свою чергу актуалізує проблематику ієрархії (за ролями, за статусом, за можливостями тощо), а з нею й питання нерівності. Гендер є продуктом соціалізації людини відповідно до її

соціально-психологічної ідентифікації у суспільстві та індивідуальних особливостей сприйняття себе в ньому. Отже, соціалізація людини може розглядатися на рівні однієї з детермінант яка обумовлює ієрархію нерівностей, у т.ч. й через призму проблематики гендеру;

– вибір людиною свого соціального конструкту (моделі поведінки людини відповідно до визначених нею для себе соціальних, культурних, символічних конструктів) залежить від змісту та умов її соціалізації. Іншими словами формування гендерної ідентичності не відбувається відразу, а потребує певного часу та участі представників соціуму. Вибір людиною своєї ролі у суспільстві (символічного конструкту) не є спонтанним та тим більше таким, який залежить виключно від самої людини;

– до складових механізмів формування та підтримки конструкту гендеру можна віднести, з одного боку, освіту, виховання, культуру та традиції, як детермінанти які мають безпосередній вплив на формування ідентичності на індивідуальному рівні, а з іншого – політичну, соціальну, економічну та правову системи, як детермінанти так званого опосередкованого (контекстного) впливу на рівні колективного (суспільного) світогляду. Цей перелік складових механізмів формування та підтримання конструкту гендеру повинен бути доповнений психологічними та ментальними особливостями конкретної людини, а відповідно й системою її світоглядних норм;

– конструкція чоловічої та жіночої ідентичності не є природно-біологічною за походженням, а отже може бути визначена на рівні одного з продуктів взаємодії людини з суспільством. Суспільство через свої соціальні інститути (сімейно-шлюбний; економічний; політичний;

Таблиця 1

**Підходи до тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер»
у межах наукових праць вітчизняних вчених**

№ з / п	Автор	Визначення	Квінтесенція змісту
1	Агєєва В. П.	це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [7, с.11]	змодульована суспільством система цінностей; результат соціалізації; чоловіча та жіноча модель поведінки
2	Горулько О. Ю.	система відносин, а не як набір характеристик індивіда – чоловіка або жінки [8, с. 133]	система відносин
3	Кобелянська Л. С., Мельник Т. М.,	окреслений набір характеристик, що визначає соціальну поведінку жінок і чоловіків та стосунки між ними, це змодельована суспільством система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин між жінками і чоловіками, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації [9]	детермінанти поведінки жінок і чоловіків; жіночий та чоловічий стиль життя; ролі та відносини
4	Чальцева О. М. Мельник К. О.	соціальне конструювання ролей чоловіків та жінок, тобто «відмінності в ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим». Ці характеристики, можливості та відносини соціально обумовлені і засвоюються в процесі соціалізації [10, с. 104]	відмінності в ролях чоловічої та жіночої поведінки; результат соціалізації
5	Шевченко З. В.	соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок. Іншими словами, гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [11, с. 45]	символічна конструкція статі; система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки; соціальні, політичні, економічні та культурні контексти буття як джерело змін

Таблиця 2

**Підходи до тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер»
у межах наукових праць зарубіжних вчених**

N з / п	Автор	Визначення	Квінтесенція змісту
1	Гатрелл К., Свон Е. (Gatrell C., Swan E.)	це соціальний конструкт, який є таким саме об'єктивним як й інші соціальні категорії, тобто гендер є результатом людських соціальних процесів (суспільне) та практик людини (індивідуальне) [12]	об'єктивний соціальний конструкт; результат соціальних процесів
2	Гейг Д. (Haig D.)	гендер включає соціальні, психологічні, культурні та поведінкові аспекти належності до чоловічої, жіночої чи іншої гендерної ідентичності [13]	індикатори належності до чоловічої, жіночої чи іншої гендерної ідентичності
3	Денні Л. (Denney L.)	гендер характеризує ролі, моделі поведінки, взаємовідносини, діяльність, атрибути тощо, які конкретне суспільство «закріплює» відповідно до біологічної статі. Ці характеристики (атрибути, моделі, взаємовідносини тощо) є соціально сконструйованими за результатами соціалізації концептами. Їх зміст залежить від контексту розвитку того чи іншого суспільства, а отже є достатньо мінливим. Більшість суспільств сприймають різницю між чоловіками та жінками на рівні норми, що обумовлює неоднаковість обов'язків за напрямками діяльності та нерівність у доступі до ресурсів [14]	Закріплені суспільством за чоловіками та жінками ролі, моделі поведінки, взаємовідносини, діяльність, атрибути; соціальний конструкт; різниця як норма та підґрунтя для нерівності
4	Роллері Л. (Rolleri L.)	набір традиційних для суспільства очікувань щодо моделей поведінки та статусів умовно закріплених за представниками чоловічої та жіночої статі [15]	набір традиційних для суспільства очікувань щодо моделей поведінки та статусів
5	Хрістодулу Дж. (Christodoulou J.)	гендерні системи актуалізуються різноманітними соціокультурними контекстами. Ці контексти визначають домінуючу у суспільстві думку щодо характеристик представників жіночої та чоловічої статі. Гендерні системи інституціоналізуються через системи освіти, політичні та економічні системи, законодавство, а також культуру та традиції. Гендерна проблематика зосереджується не на окремих жінках і чоловіках, а на системі, яка визначає гендерні ролі / обов'язки, доступ до ресурсів і контроль над ними, а також потенціал для прийняття рішень [16]	домінуюча у суспільстві думка щодо характеристик представників жіночої та чоловічої статі; система визначення та закріплення гендерних ролей; механізм доступу до ресурсів

релігійно-культурологічний; освітньо-виховний тощо) впливає на вибір людиною своєї гендерної ідентичності. Такий вплив не є постійним, як за своїм вектором так й за силою свого прояву. Мінливість впливу суспільства на вибір людиною моделі своєї поведінки стає підґрунтям для загострення суперечностей у відносинах між різними статевими, віковими, соціальними, етнокультурними тощо групами;

– конструкт гендера є багатограним за можливостями свого прояву (гендер може бути розглянутий через призму: професійної діяльності; побуту; сімейно-родинних відносин; нормативно-правових аспектів тощо) та своєю структурою (дослідження гендеру на всіх можливих з рівнів його актуалізації). Домінуюча сьогодні думка про неможливість виділення суто жіночого (фемінного) або суто чоловічого (маскулінного) конструктів не лише не втратила свого сенсу, а й набула нової інтерпретації. Діалектика поєднання цих феноменів у межах одного нерозривного концепту підсилює твердження про неможливість поляризації чоловічої і жіночої поведінки, так само як й недоцільність ідентифікації стилю життя та (або) способу мислення через призму статево-біологічного фокусу уваги.

Висновки. Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки.

По-перше, за результатами аналізу існуючих у науковій літературі підходів до тлумачення категоріального змісту дефініції «гендер», вважаємо за можливе сформулювати таке наше авторське визначення, а саме – гендер є штучно синтезованим суспільством концептом (феноменом, конструктом), який за вектором своєї актуалізації фокусується на розподілі соціальних

ролей, статусів, культурних знаків тощо людини відповідно до усталених світоглядних конструктів щодо віднесення тих чи інших проявів самоусвідомлення (самоідентифікації) відповідно до характеристик фемінності та маскулінності. Таке формулювання дозволяє, з одного боку, сприйняти феномен гендеру на рівні продукту функціонування психіки окремої людини (у нашому випадку апелювання до самоусвідомлення, тобто свідомого вираження свого вибору того чи іншого статусу та (або) моделі поведінки), а з іншого – не втратити фокус статево-маркованих якостей (у нашому випадку це звернення уваги на характеристики фемінності та маскулінності). Крім того, таке наше формулювання дозволяє врахувати соціальну реальність, власно у межах якої й відбувається самоідентифікація людини у межах тієї чи іншої ролі, наприклад через згадку про «усталені світоглядні конструкти» та «розподіл ролей, статусів».

По-друге, не дивлячись на той факт що феномен гендеру перебуває у науковому дискурсі вітчизняних та зарубіжних вчених вже декілька століть, його питання все ще не втратили своєї актуальності. Цей феномен є одночасно як продуктом так й джерелом глобалізаційних перетворень у світі. Така дуалістичність гендеру створює передумови для його розгляду на рівні підґрунтя, з одного боку, для розуміння цивілізаційний перетворень які відбуваються в суспільстві (проведення гендерного аналізу подій, явищ, станів тощо задля розуміння причин та змісту суспільних трансформацій), а з іншого – для пошуку механізмів забезпечення суспільного розвитку (забезпечення таких умов розвитку суспільства, за яких соціальні ролі (статуси, культурні знаки тощо) підсилюють одна одну, тобто не просто не є антагоністичними, а є складовими гармонічно утвореної єдності. Іншими словами, феномен гендеру не лише втратив свого потенціалу для універсалізації взаємовідносин між соціальними групами та їх окремими представниками, а й набув нового рівня своєї актуалізації щодо використання існуючих відмінностей у соціальних ролях, статусах, культурних знаках тощо (різноманіття моделей поведінки; неоднаковість емоційних станів тощо) для розбудови безконфліктної соціальної взаємодії. Тут ми апелюємо до можливості визнання потенціалів факту усвідомлення різноманіття (неоднаковості, а відповідно й нерівності) для формування і реалізації безпекової політики як на рівні взаємодії окремих носіїв певних соціальних статусів так й на рівні взаємовідносин між великими соціальними групами.

Серед перспективних до подальших наукових розвідок є ті з напрямів організації наукової роботи, які зосереджуються на порівнянні практик формалізації соціальних ролей, статусів, культурних знаків у межах різних релігійних та (або) світоглядних доктрин. Пошук відповіді на запитання актуалізації гендеру в релігійних та (або) соціальних нормах, з одночасною екстраполяцією отриманого знання на новітні тенденції трансформації суспільних відносин, на нашу думку, сприятиме розвитку теоретико-методологічного підґрунтя для розв'язання однієї з чисельних проблем у сфері соціальних взаємодій, а саме – проблеми єдності та суперечності між статтю та гендером, а також можливості від'єднання одного з цих феноменів від іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курченко Л.М. Гендерна проблематика у західній філософській традиції: від аристотеля до сьогодення. *Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального* : колект. монографія / С.Б. Артеменко, О.Б. Гаєвська, Л.В. Северин-Мрачківська та ін.; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2021. С. 54–73.
2. Akhmedova O., Moroz V. Gender-specific aspects of human capital development in Ukraine: implementation of state policy. *Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*. 2024. Iss. 9. P. 99-106.
3. Мороз В.М. Гендерні детермінанти системи трудового потенціалу як підґрунтя мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян державою. *Держава та регіони. Серія: державне управління*. 2011. Вип. 1. С. 163-169.
4. Мороз В.М. Відповідальність суб'єктів процесу формування, використання та розвитку трудового потенціалу: гендерний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 251-259.
5. Державне управління забезпеченням гендерної рівності в Україні: монографія / С.М. Домбровська та ін. Харків: НУЦЗУ, 2018. 251 с.

6. Moroz V., Buka S., Moroz S., Trush O., Moroz O. Methodology of organization of scientific research: manual in two parts in the group of international authors – Part 1: Theoretical and methodological basics of organization of scientific research. Lviv: publishing house «Novyi Svit – 2000», 2024. 128 p.
7. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / В.П. Агєєва та ін. Київ : К. І. С., 2004. 536 с.
8. Горкулько О.Ю. Етапи становлення гендерної політики в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 40. С. 131–138.
9. Кобелянська Л.С., Мельник Т.М. 50/50: сучасне гендерне мислення : словник. Київ : К. І. С., 2005. 280 с.
10. Чальцева О.М., Мельник К.О. Гендерна політика в системі державного управління України. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень* : тези доп. II Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 листопада 2023 р.). Вінниця, 2023. С. 104-106.
11. Словник гендерних термінів / укладач З.В. Шевченко. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
12. Gatrell C., Swan E. Gender and Diversity in Management: A Concise Introduction. London : SAGE Publications Ltd, 2008. 120 p.
13. Haig D. The Inexorable Rise of Gender and the Decline of Sex: Social Change in Academic Titles, 1945–2001. *Archives of Sexual Behavior*. 2004, Vol. 33, No. 2. P. 87–96.
14. Denney L. Gender and Security Toolkit: Policing and Gender. Geneva : Centre for Security Sector Governance, 2019. 72 p.
15. Roller L. Understanding Gender and Gender Equality. URL: https://www.actforyouth.net/resources/rf/rf_gender1_1213.pdf (date of application: 03.02.2025).
16. Christodoulou J. Glossary of Gender-related Terms. URL: <https://surl.li/ttcana> (date of application: 03.02.2025).

REFERENCES

1. Kurchenko L.M. (2021) Genderna problematyka u zakhidnii filosofskii tradytsii: vid Arystotelia do sohodennia [Gender issues in the Western philosophical tradition: from Aristotle to the present]. *Mizhdysyplynarnyi dyskurs u doslidzhenni fenomenu sotsialnoho : kolekt. monohrafiia / S.B. Artemenko, O.B. Haievska, L.V. Severyn-Mrachkovska ta in.; DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana»*. Kyiv : KNEU. S. 54–73 [in Ukrainian].
2. Akhmedova O., Moroz V. (2024). Gender-specific aspects of human capital development in Ukraine: implementation of state policy. *Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*. Iss. 9. P. 99-106 [in English].
3. Moroz V.M. (2011). Henderni determinanty systemy trudovoho potentsialu yak pidgruntia motyvatsiinoho mekhanizmu stymuliuvannia trudovoi aktyvnosti hromadian derzhavoiu [Gender determinants of the labor potential system as the basis of the motivational mechanism for stimulating labor activity of citizens by the state]. *Derzhava ta rehiony. Serii: derzhavne upravlinnia*. Vyp. 1. S. 163-169 [in Ukrainian].
4. Moroz V.M. (2011). Vidpovidalnist subiektiv protsesu formuvannia, vykorystannia ta rozvytku trudovoho potentsialu: hendernyi aspekt [Responsibility of subjects of the process of formation, use and development of labor potential: gender aspect]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. Vyp. 2. S. 251-259 [in Ukrainian].
5. Dombrovska S.M. (Ed.). (2018). Derzhavne upravlinnia zabezpechenniam hendernoї rıvnosti v Ukraini: monohrafiia [State Administration of Gender Equality in Ukraine: monograph] Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian].
6. Moroz V., Buka S., Moroz S., Trush O., Moroz O. (2024). Methodology of organization of scientific research: manual in two parts in the group of international authors – Part 1: Theoretical and methodological basics of organization of scientific research. Lviv: publishing house «Novyi Svit – 2000» [in English].
7. Aheieva V.P. (Ed.). (2004). Osnovy teorii genderu: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Gender Theory: A Textbook]. Kyiv : K. І. S. [in Ukrainian].
8. Horulko O.Iu. (2022). Etapy stanovlennia hendernoї polityky v Ukraini [Stages of the Development of Gender Policy in Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filios.-politolog. studii*. Vyp. 40. S. 131–138 [in Ukrainian].

9. Kobelianska L.C., Melnyk T.M. (2005). 50/50: suchasne genderne myslennia : slovnyk [50/50: modern gender thinking: dictionary]. Kyiv : K. I. S. [in Ukrainian].
10. Chaltseva O.M., Melnyk K.O. (2023). Genderna polityka v systemi derzhavnoho upravlinnia Ukrainy [Gender policy in the system of public administration of Ukraine]. *Prykladni aspekty suchasnykh mizhdystsyplinarnykh doslidzhen* : tezy dop. II Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 24 lystopada 2023 r.). Vinnytsia, S. 104-106 [in Ukrainian].
11. Shevchenko Z.V. (Ed.). (2016). Slovnyk gendernykh terminiv [Dictionary of gender terms]. Cherkasy: vydavets Chabanenko Yu. [in Ukrainian].
12. Gatrell C., Swan E. (2008). Gender and Diversity in Management: A Concise Introduction. London : SAGE Publications Ltd [in English].
13. Haig D. (2004). The Inexorable Rise of Gender and the Decline of Sex: Social Change in Academic Titles, 1945–2001. *Archives of Sexual Behavior*. Vol. 33, No. 2. P. 87–96 [in English].
14. Denney L. (2019). Gender and Security Toolkit: Policing and Gender. Geneva : Centre for Security Sector Governance [in English].
15. Roller L. Understanding Gender and Gender Equality. URL: https://www.actforyouth.net/resources/rf/rf_gender1_1213.pdf (date of application: 03.02.2025).
16. Christodoulou J. (2005). Glossary of Gender-related Terms. URL: <https://surl.li/ttcana> (date of application: 03.02.2025).

Moroz Svitlana Anatoliivna

Doctor of sciences (Public Administration), Senior Researcher,
Senior research associate of the Scientific and Methodological Department
for Quality Assurance of Educational Activities and Higher Education
Military Institute of Armored Forces
of National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
192, Poltavskyi Shliakh str., Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2696-1278

Moroz Volodymyr Mykhailovych

Doctor of sciences (Public Administration), Professor,
Head of the Department of Sociology and Public Administration
of National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0796-5035

Shanidze Oleksandr Dmytrovych

Postgraduate student of the Department of Sociology and Public Administration
of National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0484-6746

CATEGORICAL CONTENT OF THE DEFINITION OF “GENDER”: FEATURES OF ACTUALIZATION AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

Relevance of the issue. *The rapidity of modern socio-political and socio-economic transformations in the world has not only led to a paradigm shift in worldview concepts regarding gender issues, but also to the need for a gradual revision of established social-scientific constructs and categories. Such a revision is impossible to imagine without clarifying the categorical content of the basic definitions related to gender issues.*

Purpose of the article – to clarify the categorical content of the definition of “gender” in accordance with the challenges of modern socio-political transformations and to formulate the authorial interpretation of the corresponding category

Research methods. *In order to achieve the goal of the study, the following methods of scientific knowledge were used: monographic method and generalization method – to clarify the content*

of the gender phenomenon and actualize its main determinants; axiomatic method – to select those interpretations of gender that can be selected for further analysis; analysis method – to clarify the quintessence of the content of the interpretations of gender selected for analysis; formalization method and synthesis method – to conceptualize generalizations regarding gender issues, as well as to formulate the authorial definition of the term “gender”.

Research results. *Based on the results of the most common approaches in scientific literature to the interpretation of the categorical content of definition of “gender” were identified groups of constructs that define its quintessence. Based on the results of generalizing these constructs, we formulated the authorial interpretation of the definition of “gender”, namely – gender is a concept (phenomenon, construct) artificially synthesized by society, which, according to the vector of its actualization, focuses on the distribution of social roles, statuses, cultural signs, etc. of a person in accordance with established worldview constructs regarding the attribution of certain manifestations of self-awareness (self-identification) in accordance with the characteristics of femininity and masculinity. It was found that gender can be considered simultaneously, both at the product level and as a source of globalization transformations in the world.*

This duality of gender creates the conditions for its consideration at the basic level, on the one hand, for understanding the civilizational transformations taking place in society (conducting a gender analysis of events, phenomena, states, etc. in order to understand the causes and content of social transformations), and on the other hand, for finding mechanisms for ensuring social development (ensuring such conditions for the society development under which social roles reinforce each other, that is, they are not simply not antagonistic, but are components of a harmoniously formed unity).

Key words: *gender, gender identity, socialization, social institutions and processes, social norms and traditions, social construct, value system, male and female models of behavior, femininity and masculinity, context of development.*